

Формування антикорупційної культури особистості майбутнього правоохоронця в системі вищих навчальних закладів МВС України

Klymenko I. V. The formation of the future police officer's anti-corruption culture in the system of higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine / I. V. Klymenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 131–141.

I. V. Klymenko. The formation of the future police officer's anti-corruption culture in the system of higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. The article substantiates the necessity of purposeful formation of the cadets' anti-corruption culture in the system of higher police education. It is pointed out that anti-corruption education and upbringing is one of the most important factors of counter-acting corruption in Ukraine at present.

It is noted that the urgency of the problem on the effective formation of the personality's anti-corruption culture is caused by the emergence of different types of deformations of the law consciousness. The concept of «anti-corruption culture» is analyzed. It is emphasized that the anti-corruption culture is based on the legal culture as a set of legal knowledge in the form of norms, beliefs and attitudes that regulate the rules of interaction between the individual and society through cultural and legal education.

The main directions of the formation of an anti-corruption culture are suggested, which presuppose the formation of cadets' notions that corruption is of a multi-valued nature, not only associated with an illegal act, but also a specific element of society's culture and consciousness, and the overcoming of legal nihilism.

The author emphasizes that the formation of the personality's anti-corruption culture as a task of professional upbringing is an important part of a modern policeman training, as it makes the cadets' need to take into account not only personal but also public and state interests and ensure a high general cultural level of personality development.

As the most important areas of professional education and upbringing, it is suggested to develop a set of measures to increase the level of the future police officers' anti-corruption culture, as well as to strengthen their moral and ethical principles, and to promote the non-acceptance of corruption as a phenomenon.

Key words: anti-corruption culture, anti-corruption education, cadets, policemen, vocational education and upbringing.

І. В. Клименко. Формування антикорупційної культури особистості майбутнього правоохоронця в системі вищих навчальних закладів МВС України. У статті обгрунтовано необхідність цілеспрямованого формування антикорупційної культури особистості курсантів у системі вищої поліцейської освіти. Вказано, що антикорупційна освіта і виховання виступають сьогодні одним із найважливіших чинників протидії корупції в Україні.

Наголошено, що актуальність проблеми ефективного формування антикорупційної культури особистості обумовлена виникненням різного виду деформацій правосвідомості. На основі аналізу поняття «Антикорупційна культура» в статті підкреслюється, що антикорупційна культура має у своїй основі правову культуру, яка виступає як сукупність правових знань у вигляді норм, переконань і установок, що регламентують, у свою чергу, правила взаємодії особистості і суспільства, за допомогою культурного і правового виховання.

Представлено основні напрями формування антикорупційної культури, які припускають, що формування у курсантів уявлень про те, що корупція має багатозначний характер, не лише пов'язане з протизаконними діями, але й представляють специфічний елемент культури та свідомості суспільства, так і подолання правового нігілізму.

Автор підкреслює, що формування антикорупційної культури особистості як завдання професіонального виховання є найважливішою частиною підготовки сучасного поліцейського, оскільки актуалізує у курсантів потребу обліку не лише особистісних, але і громадських, державних інтересів і забезпечує високий загальнокультурний рівень розвитку особистості.

Запропоновано, як найважливіший напрям професійного навчання і виховання, розробити комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня антикорупційної культури майбутніх працівників правоохоронних органів, а також зміцнення їх морально-етичних принципів, виховання неприйняття корупції як явища.

Ключові слова: антикорупційна культура, антикорупційна освіта, курсанти, освіта, поліцейські, професійне навчання і виховання.

И. В. Клименко. Формирование антикоррупционной культуры личности будущего правоохранителя в системе высших учебных заведений МВД Украины. В статье обоснована необходимость целенаправленного формирования антикоррупционной культуры личности курсантов в системе высшего полицейского образования. Отмечено, что антикорруп-

ционное образование и воспитание является сегодня одним из важнейших факторов противодействия коррупции в Украине.

Отмечено, что актуальность проблемы эффективного формирования антикоррупционной культуры личности обусловлена возникновением разного вида деформаций правосознания. На основе анализа понятия «антикоррупционная культура» в статье подчеркивается, что антикоррупционная культура имеет в своей основе правовую культуру, которая выступает как совокупность правовых знаний в виде норм, убеждений и установок, регламентирующих, в свою очередь, правила взаимодействия личности и общества посредством культурного и правового воспитания.

Представлены основные направления формирования антикоррупционной культуры, которые предполагают, что формирование у курсантов представлений о том, что коррупция имеет многозначный характер, не только связанный с противозаконным деянием, но и представляющий специфический элемент культуры и сознания общества, так и преодоление правового нигилизма.

Автор подчеркивает, что формирование антикоррупционной культуры личности как задача профессионального воспитания является важнейшей частью подготовки современного полицейского, поскольку актуализирует у курсантов потребность учета не только личностных, но и общественных, государственных интересов и обеспечивает высокий общекультурный уровень развития личности.

Предложено, в качестве важнейшего направления профессионального обучения и воспитания, разработать комплекс мероприятий, направленных на повышение уровня антикоррупционной культуры будущих работников правоохранительных органов, а также, укрепление их морально-этических принципов, воспитание неприятия коррупции как явления.

Ключевые слова: антикоррупционная культура, антикоррупционное образование, курсанты, образование, полицейские, профессиональное обучение и воспитание.

Постановка проблеми. Однією з найбільш гострих проблем нашого суспільства є завдання протидії корупції, яку неможливо вирішити без участі громадянського суспільства. Оскільки саме молоді належить брати участь у політичній, соціально-економічній, громадській та інших сферах діяльності, то неприйняття молодими людьми корупції як явища повинно поєднуватися з цінностями правової держави, в чому полягає і одне із завдань сучасної освіти. З урахуванням того, що освітні проблеми безпосередньо пов'язані з проблемами громадського розвитку, те протистояння корупції – це справа усього суспільства і усіх його інституцій, включаючи освіту. Сьогодні рівень освіти і правова культура громадян не лише визначають престиж країни, але ста-

ють питанням національної безпеки. Забезпечення прав людини та громадянина в українському суспільстві значною мірою залежить від рівня професійної правової культури правоохоронців. У загальному вигляді під культурою особистості, що забезпечує охорону громадського порядку, слід розуміти поважливе, усвідомлене ставлення до права, що обумовлено специфікою правоохоронної діяльності із захисту прав особистості та суспільства та правову підготовленість до професійної діяльності. Методологічні, наукові та дидактичні аспекти професійної культури правоохоронців відображені у публікаціях таких науковців: О.М. Бандурки, С.П. Безносова, В.Л. Васильєва, М.І. Єнікєєва, А.Ф. Коні, Д.П. Котова, А.Р. Лурії, В.С. Медведєва, Г.С. Нікіфорова, С.С. Сливки, І.К. Шахріманьяна, А.Г. Шестакова та ін. У цих та багатьох інших роботах викладено теоретичні підходи, визначено методологічні основи правоохоронної діяльності, її складові, професійно важливі якості особистості правоохоронця, соціально-педагогічні умови формування його професійної компетенції.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема корупції як небезпечного суспільного явища стала предметом наукового аналізу в працях М. Б. Горного, О. М.Костенка, М. І. Мельника, А.М. Михненко, Є. В. Невмержицького, О. А.Панфілової, Г. О. Сатарова та ін. Спектр досліджуваних ними питань охоплює законодавство про корупцію, прояви корупційних дій у системі державної влади та способи її обмеження, вплив корупції на суспільний розвиток, роль громадянського суспільства в запобіганні та протидії корупції тощо. Водночас проблематика формування антикорупційної культури залишається малодослідженою [5, с.6]. Теоретичні основи формування правової культури і правового виховання молоді розкрито в дослідженнях С.М. Кожевнікова, С.С. Алексєєва, Р.С. Байніязова, Д.А. Керимова, В.М. Кудрявцева, В.П. Сальнікова та ін. У низці робіт зроблено спроби розкрити суть і характеристики антикорупційної культури, а також напрями її формування у школярів (К.Ф. Аміров, Д.К. Амірова, О.М. Арінін, М.Б. Горний, О.М. Ібрагімова, С.Л. Таланов). Але досвід показує, що більшість законів та заходів, спрямованих на боротьбу з корупційною злочинністю, на практиці не дає позитивних результатів. Причини такого стану справ часто пов'язані з культурою, менталітетом, традиціями суспільства. Так, з точки зору натуралістичного підходу академіка НАПрН України О.М. Костенка, який розвиває думку, що критерієм справедливості будь-якого правового акту є відповід-

ність його законам соціальної природи, і зокрема, законам «природного права». А міра узгодження волі та свідомості людини із законами «природного права» є не що інше, як правова культура людини [3]. Тому важливим завданням на шляху протидії корупційній злочинності виступає формування антикорупційної культури суспільства, зокрема майбутніх правоохоронців.

Виклад основного матеріалу. Феномен культури відноситься до центральних, фундаментальних понять філософії, оскільки, будучи неповторним за своєю складністю соціальним явищем, пов'язаний із найбільш важливими соціальними процесами. Термін «культура» часто використовується для позначення складних понять у різних наукових дисциплінах. Ще в 1871 р. Е.Б. Тейлор запропонував класичне визначення культури як деякого комплексу, що включає знання, вірування, мистецтво, мораль, закони, звичаї та інші здібності і навички, які засвоєні людиною як членом суспільства [4]. Культуру в широкому сенсі слова можна назвати реалізованою в нащадках духовною і матеріальною потенцією предків. Правова культура як складова частина загальної культури суспільства синкретизує в собі і традиції, і мораль, і поведінкові моменти, і знання правових вимог. Завдяки цьому вона була і залишається одним з основних моментів, необхідних для протидії злочинності [1, с. 91].

Освіта курсанта, студента складається в ході взаємодії його з культурою співтовариства, де головна роль належить освітньому інституту: школам і вищим навчальним закладам, оскільки саме вони здатні вивести молодь за вузькі рамки культури тієї ніші, в якій вони перебувають. Це пов'язано і з формуванням правової культури і правового виховання молоді, теоретичні основи яких були розкриті в другій половині ХХ століття в дослідженнях С.С. Алексєєва, Р.С. Байніязова, Д.А. Керимова, С.М. Кожевнікова, В.М. Кудрявцева, В.П. Сальнікова та ін. [8, с. 26]. Тому антикорупційна освіта і виховання виступають сьогодні одним із найважливіших чинників протидії корупції в Україні, а питання формування антикорупційної культури набуває особливої значущості, що і викликає ретельне її дослідження. Антикорупційна культура майбутніх правоохоронців вищого навчального закладу має у своїй основі правову культуру, тобто сукупність правових знань у вигляді норм, переконань і установок, що регламентують правила взаємодії особистості і суспільства, сформованих у рамках культурного і правового виховання [6].

Основною проблемою при формуванні антикорупційної культури виступає відсутність усвідомлення права як важливої

соціально-правової цінності. Тоді як правова культура – це вид духовної культури, в зміст якої входять усі цінності, створені в галузі права. Тим самим правова культура пов'язана з такими аксіологічними аспектами, як: рівень розвитку законності, важливість ролі юридичної науки, успішність юридичної практики, продуктивність правового спілкування органів влади і населення, гарантованість прав і свобод індивіда, позитивність форм вираження правосвідомості індивіда, високий рівень правової свідомості людей, шанобливе відношення до їхнього права та ін. Тому правова свідомість є лише одним з важливих компонентів правової культури. Різновидом суспільної і індивідуальної свідомості є правосвідомість, яка включає знання права, розуміння значення права, але, головне, повага до закону, що часто відсутнє не лише у простих громадян, але і у законодавців, політичних лідерів, чиновників, правоохоронців як осіб, які повинні демонструвати високий рівень антикорупційної культури. Така зневага до права веде до низького рівня правової культури, нерозвиненість юридичних традицій, прояву правового нігілізму, заперечення цінності права, що послаблює антикорупційну культуру. Тому одним із важливих механізмів протидії корупції є формування антикорупційної культури, оскільки тільки при виробленні антикорупційної моделі поведінки можна розраховувати на результативність антикорупційної політики в цілому.

Антикорупційна культура припускає і наявність компетенцій, необхідних для обумовленої поведінки: уміння розпізнавати корупцію як соціальне явище; уміння критично і об'єктивно оцінювати матеріали, пов'язані з корупційними проявами; здатність чітко уявляти собі, що таке боротьба з корупцією і використовувати усі можливості для зниження корупційності в тих або інших сферах життя і діяльності; стійка мотивація до антикорупційної поведінки, що повинна відповідати морально-правовим нормам суспільства [2].

Антикорупційна культура особистості забезпечує уміння тлумачити ті або інші положення закону і визначати сферу їх дії, уміти застосовувати у своїй життєдіяльності правові знання проти корупції, знаходити вихід їх заплутаних правових ситуацій, а значить, використовувати закон для захисту своїх прав і інтересів [7].

У зв'язку з цим можна виділити наступні функції антикорупційної культури:

- пізнавальна функція, яка характеризується осмисленням індивідом корупційних явищ у правовій практиці;

- функція моделювання, яка на основі осмислення служить засобом формування відповідної моделі антикорупційної поведінки;

- регулююча функція, яка дає можливість зіставляти свою антикорупційну поведінку з правовими вимогами.

Антикорупційна культура індивіда відбиває його громадську активність і сприяє реалізації його прав, безпеки і правового захисту, а умовою формування антикорупційної культури є повага індивіда до прав інших, визнання необхідності права, свідоме дотримання правових норм. Отже, формування антикорупційної культури курсантів та студентів вищих навчальних закладів повинно стати цілеспрямованим процесом навчання і виховання на користь як суспільства, так і особи, що припускає рішення наступних завдань:

- ознайомлення з особливостями корупції і її проявами в різних сферах життєдіяльності, а також її причинами і наслідками;

- розвиток основ правової грамотності і навичок адекватного аналізу і особистісної оцінки цього соціального явища;

- формування знань, сприяючих у корупціогенних ситуаціях забезпечувати поведінку відповідно до правових і морально-етичних норм;

- стимулювання мотивації до антикорупційної поведінки [2].

З метою вирішення поставлених завдань необхідно виділити і певні напрями формування антикорупційної культури курсантів та студентів вищих навчальних закладів системи МВС:

- упровадження у свідомість студентів, що корупція має багатозначний характер, пов'язаний не лише з протизаконними діями у сфері економічних і політичних стосунків, але і представляє специфічний елемент культури і свідомості суспільства;

- формування виразного і несуперечливого відношення до корупції, активного відношення до цього явища (борюся з будь-якими проявами);

- подолання правового нігілізму [8, с. 36–37].

До основних засобів освітнього процесу відносяться правове навчання, юридична практика і самовиховання. Правове навчання спрямоване на засвоєння майбутніми правоохоронцями принципів пов'язаних із структуризацією певної моделі поведінки, що апріорі відштовхує будь-який прояв корупційної діяльності; формування навичок боротьби з корупцією з метою не

просто пасивної протидії корупції (не беру участь), але і розвиток відповідного відношення до практики їх застосування. Також сюди відносяться уміння використовувати свої права і виконувати обов'язки законотворчого громадянина. Тому освітні програми антикорупційної спрямованості повинні носити системний характер і бути націленими на формування у курсантів антикорупційного світогляду, підвищення рівня їх правосвідомості і правової культури [7, с. 9].

Завдання формування антикорупційної культури майбутніх правоохоронців вищих навчальних закладів пов'язане з якісним оновленням методів, засобів і форм організації навчання. Дуже важлива роль відіграє міждисциплінарність, коли зв'язок з різними предметами призводить до того, що проблематику корупції потрібно розглядати в контексті понять історичних, політичних, економічних, юридичних та психологічних наук. У зв'язку з цим, розробка системи завдань і проектування всіляких форм антикорупційної освіти (дискусії, практикуми, інтернет-уроки, ділові ігри і так далі) може стати найважливішим компонентом у методичній діяльності викладачів. Отже, у курсантів та студентів посилюються механізми рефлексії, які сприяють формуванню антикорупційної моделі поведінки. Так, при рішенні завдань формування антикорупційної культури гарний результат досягається в ході ділових, імітаційних ігор, коли вони є реальним майданчиком для набуття пізнавального досвіду і вироблення моделей антикорупційної поведінки.

Наступною дієвою формою антикорупційної культури є практичні заняття юридичної спрямованості, коли курсантів залучають до громадських просвітницьких програм або громадських антикорупційних рухів.

Тому в таких заходах необхідно, щоб діяльність майбутніх правоохоронців була спрямована на практику застосування правових норм і забезпечення правопорядку в різних сферах життя суспільства.

Упродовж практичних занять і тренінгів курсанти набувають наступних умінь:

- правильно тлумачити закони та інші нормативні правові акти;
- правильно кваліфікувати факти і обставини юридичного характеру;
- знаходити точне дотримання законодавства в діях правового характеру;

- проводити правову експертизу протизаконних дій і давати кваліфіковану юридичну оцінку;
- знаходити несуперечливе правове рішення в юридичному випадку в точній відповідності з законом;
- встановлювати факти правопорушень корупційної спрямованості та інше.

Одним із найбільш ефективних видів формування антикорупційної культури є самовиховання, яке полягає в добровільному засвоєнні основних положень права, у самостійному аналізі правової дійсності і особистої практики в цій сфері, у мотивації до наслідування правових приписів шляхом самонавчання. Ця організаційна форма освіти для курсантів виступає дієвим способом профілактики по усуненню деформації в ціннісних орієнтаціях особистості правоохоронця.

Тому антикорупційна культура має велике значення для суспільства, вона відбиває своєрідність правопорядку і правової системи країни та допомагає накопичувати юридичні знання і досвід, що дозволяє творчо синтезувати вітчизняні й іноземні правові джерела, а також гармонійно розвиває людину і сприяє формуванню у неї правових цінностей [8, с. 42].

Висновки. Поняття «формування антикорупційної культури» – це процес, спрямований на формування у молоді антикорупційних ідей і морально-правової культури, яка проявляється в негативному ставленні до корупційної діяльності; антикорупційному стандарті поведінки і активної громадської позиції; ціннісних установках і здібностях, пов'язаних з правовими і морально-етичними нормами; умінні знаходити конструктивні підходи до рішення проблем протиправної діяльності. В цілому, протидія корупції є сьогодні найважливішою етичною проблемою, оскільки вона спрямована на затвердження цінностей чесної праці, культивування чесності в суспільстві, що є індикатором здорової держави.

Перспективою подальших досліджень даної проблеми є розробка комплексу заходів по підвищенню рівня антикорупційної культури майбутніх правоохоронців, а також зміцненню їх морально-етичних принципів, виховання неприйняття корупції як явища, яке має бути віднесеним до категорії найважливіших напрямів діяльності вищої школи.

Список використаних джерел

1. Бусол О. Ю. Антикорупційна культура суспільства та індивідууму в мінімізації проявів корупційної злочинності /

- О. Ю. Бусол // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – Кишинев, Молдова. – 2015. – № 3. – Том 1. – С. 91–95.
2. Замалетдинов Р. Р. Формирование антикоррупционной культуры у школьников: учеб. пособие для учащихся 10-11 кл. общеобразоват. учреждений / Р. Р. Замалетдинов, Е. М. Ибрагимова, Д.К. Амирова. – Казань : Магариф – Вакыт, 2010. – 159 с.
 3. Костенко О.М. Що є право? Про основи «натуралістичної» юриспруденції у світлі соціального натуралізму [Електронний ресурс] / О.М. Костенко // Соціальна мережа науковців. – Режим доступу : <http://www.science-community.org/node/1390> (дата звернення 2.04.2017).
 4. Кравченко А.И. Культурология : [учеб. пособие для вузов] / А.И. Кравченко. – [4-е изд.]. – М. : Академ. проект, Трикста, 2003. – 496 с.
 5. Кравченко С. Напрями формування антикорупційної культури українського суспільства / С. Кравченко, І. Пантелейчук // Вісник НАДУ. – 2012. – №2. – С.5–13.
 6. Правовая жизнь в современной России: Теоретикометодологический аспект / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2005. – 528 с.
 7. Пустовалова И.Н. Формирование правосознания – основное условие деинституализации коррупционных отношений // Научно-образовательный и прикладной электронный журнал «Гуманитарные и социальные науки». – № 1. – 2011. – Режим доступа: <http://www.advokat-natarius.ru/s27> (дата обращения: 2.04.2017).
 8. Хамдеев А. Р. Педагогическое обеспечение формирования антикоррупционной культуры студентов вуза : диссертация... кандидата педагогических наук : 13.00.01/ Айдар Рузалинович Хамдеев. – Казань, 2015. – 251 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Busol O. Yu. Anty'korupciyna kul'tura suspil'stva ta indy'viduumu v minimizaciji proyaviv korupciynoiy zlochy'nnosti / O.Yu. Busol // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – Ky'shy'nev, Moldova. – 2015. – № 3. – Том 1. – С. 91–95.
2. Zamaletdinov R.R. Formirovanie antikorrupcionnoj kul'tury u shkol'nikov: ucheb. posobie dlya uchashchihsya 10-11 kl. obshcheobrazovat. Uchrezhdenij / R.R. Zamaletdinov, E.M. Ibragimova, D.K. Amirova – Kazan' : Magarif – Vakyt, 2010. – 159 s.

3. Kostenko O.M. Shho ye pravo? Proosnovy' «naturalisty'chnoyi» yury'sprudenciyi u svitli social'nogo naturalizmu [Elektronny'j resurs] / O.M. Kostenko // Social'na merezha naukociv. – Rezhym dostupu : <http://www.science-community.org/node/1390> (data zvernennya 2.04.2017).
4. Kravchenko A.I. Kul'turologiya : [ucheb. posobie dlya vuzov] / A.I. Kravchenko – [4-e izd.]. – M. : Akadem. proekt, Triksa, 2003. – 496 s.
5. Kravchenko S. Napryamy' formuvannya anty'korupciynoyi kul'tury' ukrayins'kogo suspil'stva / S. Kravchenko, I. Pantelejchuk // Visny'k NADU. – 2012. – #2. – S.5–13.
6. Pravovaya zhizn' v sovremennoj Rossii: Teoretikometodologicheskiy aspekt / pod red. N.I. Matuzova i A.V. Mal'ko. – Saratov : Izd-vo GOU VPO «Saratovskaya gosudarstvennaya akademiya prava», 2005. – 528 s.
7. Pustovalova I.N. Formirovanie pravosoznaniya – osnovnoe uslovie deinstitalizacii korrupcionnyh otnoshenij // Nauchno-obrazovatel'nyj i prikladnoj ehlektronnyj zhurnal «Gumanitarnye i social'nye nauki». – № 1. – 2011. – Rezhim dostupa: <http://www.advokat-natarius.ru/s27> (data obrashcheniya: 2.04.2017).
8. Hamdeev A. R. Pedagogicheskoe obespechenie formirovaniya antikorrupcionnoj kul'tury studentov vuza : dissertaciya... kandidata pedagogicheskikh nauk : 13.00.01/ Ajdar Ruzalinovich Hamdeev. – Kazan', 2015 – 251s.

Received February 20, 2017

Revised March 17, 2017

Accepted April 18, 2017